

Michael Frohne

A fúvósok fogászati ellátásáról

Diagnózis és terápia

Dr. Michael Frohne 20 éves fogorvosi pályafutása során sok, különböző életkorú profi és amatőr zenész fogászati, szájsebészeti és protetikai problémájával találkozott.

A fúvós zenészek fogászati ellátása valamennyi fogászati szakterületen komoly kihívást jelent. Mindjárt a legelején gondot okoz a száj- és arcizomzat feszessége, ami erősen megnehezíti a tájékozódást, az eszközök behelyezését, és a szájban való manipulációt. A nyelv, az ajkak és a száj nyálkahártya kiváló vérellátása a fogászati kezelés során szintén hátrányos, mivel a vérzés nehezebben uralható. A fúvósoknál egy frontfog egyszerű tömése is szokatlan körülményt igényel, mert itt nem csupán a rágófunkció és az esztétikus megjelenés helyreállításáról van szó: a fog hossza, vastagsága és felületének kialakítása a zenész játékát is befolyásolja. A nádas hangszerek megszólaltatása olyan megterhelést ró a fogazatra, amelynek következtében gyakori a parodontózis, a fogmeder, a fogíny megbetegedése. A részleges fogpótlás megterheli az arcizomzat motorikáját, a fúvós hamar kifárad, erőtlenné, rossz rezonanciával képi a hangot. A teljes alsó és felső fogpótlás pedig rendkívül nehéz és felelőségteljes feladat.

Már egy 1923-as publikációban szó esett arról, hogy „teljes alsó vagy felső, különösen pedig alsó és felső fogpótlással nem lehet tökéletesen uralni a fúvós technikát”. Sajnos a ragasztó anyagok használata nem mindig jár sikerrel. A hiányos fogazat pedig szintén korlátozza, sőt esetleg ellehetetleníti a művészt. A probléma ma már megnyugtatóan megoldható a fúvósok speciális protézisével.

Szerencsére az anomáliák egy része megfelelő, célzott megelőzéssel, pontos anamnézis-felvétellel és hangszerspecifikus beavatkozásokkal kiküszöbölhető.

Fogászati profilaxis fúvósok számára

A fúvós számára egzisztenciális kérdés, hogy a fogászati beavatkozás ne módosítsa jelentősen a szájüreg felépítését, ne

korlátozza technikai adottságait, bár számtalanszor előfordul, hogy erre éppen egy kényeszerű foghúzás után ébred rá. Sokkal hasznosabb, ha a muzsikus tudatosan törekszik a száj- és fogbetegségek megelőzésére.

A zeneoktatás során mindaddig kevés súlyt fektettek a fúvós szájhygiénéjének fontosságára. Sem a zeneiskola, sem később a közép- illetve felsőfokú oktatás nem hívja fel figyelmét, milyen fontos az ép szájberendezés megóvása. Pedig legalább a főiskolán érdemes lenne néhány órát szentelni a témának. A megfelelő szakemberek – fogorvosok, fogtechnikusok – bevonásával hasznos szájhygiénés előadásokat, szemináriumokat, műhelyeket lehetne szervezni. Egy trombitások számára tartott szemináriumon tapasztaltam, hogy a zenészek rendelkezésükön kívül is szívesen elbeszélgetnek a fogorvossal speciális fogpótlási problémáikról. A gyakorlótermekben a korai és időskori fogvesztés következményeit szemléltető táblákkal, plakátokkal is fel lehetne hívni a figyelmet a megelőzés fontosságára. Feltétlenül el kellene érni, hogy a zené-

szer tudatosan törekedjenek fogaik megóvására. Sajnos jó néhány fúvós példája bizonyítja, hogy a sikertelen fogpótlás milyen hátrányos lehet a játék során. Szórólapok és modern információhordozók (pl. videókazetták) segítségével ismertethetjük a helyes táplálkozás és életforma alapjait. Nagy hangsúlyt kell fektetni az egyéni profilaxisra, az önkontroll és az intenzív fogápolás (fogselyem, minőségi fogkefe, szájzuhany használata) jelentőségére.

Első vizsgálat: speciális anamnézis-felvétel ...

A beteg foglalkozására már az anamnézis és a státusz felvétele során rá kell kérdezni (ld. a fenti kérdőívet). A kezelés során ugyanis ez a kérdés könnyen elsikkad.

Az anamnézis alapján a fúvószenészek esetében a hangszerek adottságoknak megfelelő státuszt kell felvenni. Szükség esetén a zenész vigye magával fogorvosához a hangszerét és játsszon előtte, hogy a kezelőorvos meg tudja ítélni, miképpen befolyásolja a beavatkozás a játéktechnikát.

... és speciális tanácsadás

A státusz felvételekor tudni kell, hogy a gyermekek esetében mi a képzés kezdetének optimális időpontja, és arra is, mik a hangszereknél alkalmassági tényezők.

A fúvós hangszereket tanuló gyermekek alkalmassági és rizikófaktorait elemző klinikai és kísérleti vizsgálatok során többen kimutatták mi a hangszertanulás kezdetének sztomatológiai szempontból (a szájüreg kialakulása szempontjából) optimális időpontja. A trombita- és a klarinétoktatást például nem ajánlatos 10 éves kor előtt elkezdni, ugyanis ebben a korban a fogak gyökere még nem fejlődött ki tökéletesen, így a fogkorona terhelése túlzott.

A felső ajakfék túlfeljlettsége miatt hézag képződhet a két felső első metszőfog között (diastema). Ennek esetleges műtéti megoldására mindig az oldalsó metszőfogak megjelenését követően, de a fúvós hangszer tanulását megelőzően kerüljön sor.

A fúvósok fogászati anamnézis-felvétele

- Milyen fúvós hangszer(ek)en játszik?
- Hivatásos vagy amatőr zenész? Hány órát gyakorol naponta? Hány órát játszik naponta?
- Játék közben vagy után milyen panaszai vannak (fogazat, ajak szájüreg, állkapocs, fej- illetve nyakizomzat)?
- Véleménye szerint a más szakmákban dolgozókhöz viszonyítva jobb, azonos vagy rosszabb fogászati ellátásban részesül-e? Valamilyen korábbi fogászati beavatkozást követően károsodtak-e technikai adottságai? Hogyan?
- Gondolt-e már arra, hogy fogai részleges vagy teljes elvesztését követően esetleg búcsút kell mondania zenészi pályafutásának? Hivatásos zenészek: Van-e egyéb munkalehetősége? Amatőr zenészek: Elengedhetlenül fontos-e a zenélés az Ön számára?

A fogorvosoknak és a zenetanároknak ugyanakkor határozottan fel kell venni a harcot azokkal az – elsősorban a zenészek körében terjedő – legendákkal szemben, amelyek szerint a pályaalkalmasság az anatómiai adottságok (a fogak állása, a fogív és a nyelv alakja és nagysága) függvénye. Malte Burba, trombitatanár írja valahol, hogy pályafutása során nem találkozott olyan esettel, hogy egy rézfúvóst anatómiai adottságai akadályozták volna a játékban. Aki tud enni, inni és beszélni, az anatómiai adottságainál fogva fúvós zenésznek is alkalmas. Az anatómiai adottságokra véleményem szerint inkább afféle ürügyként szokás hivatkozni. Természetesen előfordulhat például, hogy a szűk fogív kisebb mint a fúvóka, és a levegő oldalt távozik. A fogorvosok általában csak valamilyen extrém, 4 millimétert meghaladó záródási rendellenesség, supraocclusio, esetén tanácsolnak el a fúvós hangszerektől.

Kiegészítő beavatkozások

Lehetőleg már az első vizsgálat során el kell határozni, hogy a zenésznél milyen kiegészítő eljárásokat érdemes végezni. A fúvósok, különösen a rézfúvósok esetében ajánlatos gipszmintát venni az eredeti fogazatról, hogy szükség esetén, például egy baleset után, pontosan rekonstruálható legyen a szájberendezés. A mintát érdemes legalább évente megújítani. A zenész esetleg hosszabb turnéokra is vigye magával a mintát, esetleg szüksége lehet rá.

Sok fúvós érzi úgy, hogy fogai és a fogmeder játék közben túl vannak terhelve. Szubjektív érzésüket a leletek is alátámasztják. Ennek kezelésére speciális segédeszközök ajánlhatók. Az alsó ajakra felfekvő fúvóka a metszőfogakhoz nyomja az ajkat, ami hosszú távon igen fájdalmas lehet. Angliában már a hatvanas években javasolták egy olyan guttapercha vagy szilikongumi-pajzs viselését, amely csökkenti az alsó metszőfogak éles szélének az alsó ajak nyálkahártyájára kifejtett nyomását. A sín ma már etilénkopolimerből és vinil-acetátból készül. A fafúvósoknál csak az alsó fogsorra, a második örlőig készíthető ideiglenes sín. A játékot illetve a gyakorlást követően is viselt sín megakadályozza, hogy a fellépő nyomó- és húzóerők utólag elváltozásokat okozzanak a fogsorban. A fogszabályzó orvos által felhelyezett, napi 14 órán át viselhető „retainert” nem szükséges feltétlenül ilyen hosszán fent hagyni.

A fuvolásoknál a hosszan tartó játék izomgörcsöt válthat ki az alsó és a felső állkapocsban és állkapocsízületi panaszokat is okozhat. A bántalmak az állkapocsízületi elváltozásoknál használatos sínnel

kezelhetők. A fuvolásoknál rendkívül fontos az alapos ajakápolás. Egyes homeopátiás szerek is jó hatásúak. Az oboások és a fagottosok ajka erőteljesen nyomja a metszőfogakat. A fogmeder károsodása ebben az esetben is sínrel védhető ki.

A rézfúvósok játéka nehezebben könnyíthető segédeszközökkel. Minél nagyobb a fúvóka, annál kisebb a specifikus nyomás, a kürtnél például 0,483 kg/cm², a tubánál 0,106 kg/cm². Az esetleg megjelenő hámló pikkelyek vagy akár borsószem nagyságúra is megnövő kinövések sebészeti leválasztásakor erős vérzés léphet fel. Az alsó ajak szélén megjelenő kis csomó viszont általában fájdalommentes és magától leválik. Valószínűleg azért fájdalommentes, mert a trombitások alsó ajka idővel érzéketlenné válik. Az ajak-nyálkahártya alatt gyakori a visszérképződés.

Hangszerspecifikus segédeszközök

Az ajak és a száj-nyálkahártya kiszáradása arra utal, hogy a belégzés nem az orron, hanem a szájon keresztül történik. Ennek következtében a száj-nyálkahártya elszáradhat. A rézfúvósok gyakorlás és játék közben igyanak sok szénsavmentes vizet. Lehetőleg minden nap azonos időben, közel azonos ideig gyakoroljanak, hogy az ajak izomzata edzésben legyen. Így kevésbé lesz sérülékeny. Az ajkak rendszeresen ápolni kell vazelinnel vagy gyógyszerral.

A rézfúvósok az ansatzkontroller segítségével könnyebben tudnak alkalmazkodni a frontfogak alak- és helyzetváltozásaihoz. A rézfúvósok a konzerváló vagy protetikai beavatkozásokat követően az ansatzkontroller segítségével többórás vagy többnapos hangszer nélküli ajakedzés során könnyebben tudnak regenerálódni, mintha közvetlenül a hangszerral próbálkoznának. A Königsberg-féle ajaktrainer, az ajaksúlyzó és ajakexpander segítségével a fogászati beavatkozás után tökéletesen visszaállítható az eredeti funkció.

Bizonyos esetekben sokat segít a gyógytorna kínálta fizioterápia. Az izomfeszülés, az izomhúzódás helyes fej-, nyak-, váll- és testtartással csökkenthető. Az izomfájdalom az ajkak, az arc és az alsó állkapocs izmainak tornájával megelőzhető.

Extrém nyálfolys esetén jó hatású a fúvóka bearanyoztatása. Az aranyozás nem-nemesfém fogtömések vagy -pótlások mellett azonban nem ajánlott. Az aranyozást lehetőleg galvanizáló üzemben készíttessük, mivel itt a fémfelület sava-

zása és a computervezérelt berendezések segítségével jobb minőség érhető el.

Protetikai szempontok

A fúvós zenészek lehetőleg ne a mind fizikailag mind pszichésen megterhelő fellépések, koncertek, stúdiófelvételek idején, hanem inkább szabadságuk alatt (az amatőr muzikusok a szabad időszakokban) készíttessenek fogpótlást.

A kezelőorvosnak tudnia kell, hogy a frontfogak, különösen a felső fogsor frontfogainak legcsekélyebb változása is ronthatja az anszot. A problémákat a művész észrevételeinek megfelelően, türelmesen – szükség esetén több ülésben – meg kell oldani.

A fúvósok fogászati kezelése során mindig törekedni kell az eredeti állapot rekonstrukciójára. Kozmetikai beavatkozást csak a beteg kifejezett kívánására végezzünk. A beteget előzetesen világosítsuk fel az eljárás lehetséges negatív következményeiről.

Ideiglenes pótlásokkal, sínekkel a pszichésen labilis betegeket is megkímélhetjük a hosszas fogászati kezelés okozta traumáktól.

A fúvós zenészek esetében minél hosszabb ideig rögzített fogpótlást kell alkalmazni. A pótlás lehetőség szerint ne térjen el az eredeti állapottól. Az anyagi szempont ilyenkor másodlagos. A frontfogak és az első örlők beépítése legyen igen stabil, öntött vagy maratott híd. A teleszkópos készülékeket primeren blokkoljuk és kampókkal is rögzítsük.

A hangszerek (elsősorban a rézfúvósok) megfúvásakor keletkező, kísérleti körülmények között megmért, toló és emelő erők nagysága közismert. A nyomás ereje elemelheti a protézist az állkapocsról. Ennek ellenében hathat a protézis peremezése, a felhelyezéskor keletkező vákuum szívó hatása és a ragasztás.

A fúvósoknál a teljes protézis szinte minden esetben gondot okoz. A protézis elülső részére nehezedő nagy nyomást a zenészek újabban a fúvástechnika módosításával próbálják csökkenteni. Tapasztalataim szerint a zenész sokszor szívesebben használja játék közben a régi, megszokott, javított (alábélt, ragasztott) protézist, mint a jobb minőségű, de szokatlan újat.

További információk: Dr. Michael Frohne, Sinkingerweg 11, D-78658 Zimmern, Tel.: 00-49-74 03-9 10 53, Fax: 00-49-74 03 9 10 55, e-mail: michael-frohne @t-online.de

(A cikk elsőként a „Das Orchester 98/06. Számában jelent meg. Köszönjük a közlés jogát!)